

IN MEMORIAM
RÉPÁS ZSUZSANNA

Répas Zsuzsanna 1966-ban született Budapesten. A Műszaki Egyetemen vegyészmérnök, később a Közgazdaságtudományi Egyetemen közgazdasági szakokleveles mérnök, majd az ELTE Bölcsészettudományi Karán történész és történelemtanári végzettséget szerzett. Felsőfokú tanulmányait követően a budapesti Lónyay Utcai Református Gimnáziumban tanított óraadóként, majd politikai pályára lépett.

Az első Orbán-kormány idején, 1998 és 2002 között a Külügyminisztérium politikai főtanácsadójaként Németh Zsolt államtitkár mellett dolgozott. Feladatai már akkor is elsősorban a nemzetpolitikai ügyekre irányultak: a külhoni magyar szervezetek és a Határon Túli Magyarok Hivatala közötti kapcsolatokat építette és ápolta. 2002 és 2010 között a Fidesz országgyűlési képviselőcsoportjának tagjaként a Külügyi Kabinet munkatársa, nemzetpolitikai kabinettitkár volt.

A 2010-es országgyűlési választásokat követően a második Orbán-kormány idején a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium keretében létrehozott Nemzetpolitikai Államtitkárság helyettes államtitkára lett. Jelentős mértékben hozzájárult a világ különböző pontjain élő magyar közösségek anyaországi kapcsolatainak intézményesüléséhez, valamint a feljük irányuló támogatási programok kialakításához. Az ő irányítása alatt jöttek létre többek között a tematikus évekhez kötődő oktatásfejlesztési támogatások, a Határtalanul! Program, a Magyar Diaszpóra Tanács, a Julianus Program, a Kőrösi Csoma Sándor Program és a Mikes Kelemen Program. A külhoniak támogatása mellett fontosnak tartotta a nemzetpolitika tudományos megalapozását is. Ennek érdekében hozta létre 2011 novemberében a Nemzetpolitikai Kutatóintézetet, mely azóta is Kántor Zoltán vezetésével a Nemzetpolitikai Államtitkárság tudományos háttérintézményeként működik a Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. keretében.

A Nemzetpolitikai Államtitkárságból kikerülve 2014 nyarán két hónapig az Igazságügyi Minisztérium helyettes államtitkára, majd 2015 és 2019 között a Magyar Művészeti Akadémia titkárságának nemzetközi és határon túli ügyekért felelős főosztályvezetője volt. 2019 márciusától a Külgazdasági és Külügyminisztérium Nemzetközi Szervezetek Főosztályának vezetői tisztségét töltötte be, majd 2020 novemberétől egészen haláláig nagyköveti rangban képviselte Magyarországot a Duna Bizottság mellett.

A politikai hivatáson túl egyházi tevékenységeket is ellátott. 2003-tól a Budapest-Északi Református Egyházmegye küldöttként vett részt a Magyarországi Református Egyház Zsinatának munkájában. 2007-től tagja, majd 2021-től elnöke volt az egyház külügyi és ösztöndíjas bizottságának. 2018-tól pedig az Európai Egyházak Konferenciája végrehajtó bizottságának volt a tagja.

Munkáját számos kitüntetéssel díjazták: 2013-ban az erdélyi Kelemen Lajos Műemlékvédő Társaság tiszteleti díját; a Szórvány Alapítvány Pro Minoritate díját; és

a Kincses Kolozsvár Egyesület által alapított Kincses Kolozsvárért-díjat; valamint 2014-ben a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem Bocskai István-díját vehette át.

Az ötvenhét éves korában elhunyt Répás Zsuzsannát 2023. április 5-én délelőtt helyezték örök nyugalomra a Farkasréti temetőben a református egyház szertartása szerint. A gyászos eseményre száznál is többen eljöttek határon innen és túlról.

A 2019 februárjában vele folytatott beszélgetés során a külföldi magyarokhoz való személyes kötődéséről, valamint a nemzetpolitika működtetésének gyakorlati aspektusairól kérdeztem őt.

Gazsó Dániel

„Én bizonyos szempontból nehéz, de egyben könnyű helyzetben is voltam, mert a nulláról építettem fel a nemzetpolitikát” – Répás Zsuzsannával Gazsó Dániel beszélget¹

Gazsó Dániel: Mikor határoztad el, hogy politikával fogsz foglalkozni? Fiatalon, esetleg már gyerekkorodban is gondoltál erre?

Répás Zsuzsanna: Gyerekkoromban még nem gondolhattam erre, mert én ahhoz túl korán születtem. '84-ben érettségiztem, akkor még Gorbacsov sem volt hatalmon. [...] Egy keresztény beállítottságú családban nőttem fel, amely erősen kommunizmusellenes volt, így fiatalon fel sem merülhetett annak gondolata, hogy én politikával foglalkozzak. [...] A Műegyetemre jártam, és amikor befejeztem, jött a rendszerváltozás. Akkor már meg tudtam fogalmazni, hogy mi érdekel.

GD: És mi érdekelt akkor?

RZs: A történelem, a politika és a határon túli magyarok. Ezért úgy döntöttem, folytatom a tanulást: beiratkoztam, és elvégeztem a törli szakot.

GD: Mikor kezdtél el érdeklődni a határon túli magyarok iránt?

1 Az interjú átírt verzióját Répás Zsuzsannával együtt véglegesítettem. Névvel való közléséhez ő maga is hozzájárult. Az interjúszöveg először a 2020 nyarán megvédett disszertációmban jelent meg. Gazsó Dániel: *Othon és itthon. A magyar diaszpóra és anyaországa*. Doktori (PhD-) értekezés. Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, Politikaelméleti Doktori Iskola. 2020. június 15. 285–297. Letöltés helye: <https://doktori.hu>; letöltés ideje: 2023. 03. 15.

RZs: Mindig is érdekelt a határon túli magyarok ügye. [...] A rendszerváltozás idején én ott voltam szinte minden tüntetésen. Belekerültem egy áramlatba, ami később a nemzetpolitika felé sodort. [...] Az első nagy tüntetés az Erdély melletti szimpátiatüntetés volt [Budapest, 1988. június 27.], amin több tízezer vettünk részt. Az egy elmondhatatlan élmény volt, a mai napig bennem él. [...] A '90-es évek közepén, amikor még a bölcsészkarra jártam, elkezdtem Németh Zsolt mellett dolgozni a Fideszben. '98-ban vele mentem a Külügyminisztériumba. Akkor ő megkérdezte tőlem, hogy mivel akarok foglalkozni, és én azt mondtam neki, engem elsősorban nem a külügyek, hanem a határon túli magyarok érdekelnek. Ő lett a Határon Túli Magyarok Hivatalát (HTMH) felügyelő államtitkár, és akkor én lettem az összekötő a felügyelő államtitkár és a HTMH között.

GD: A 2010. évi országgyűlési választásokat követően hogyan lettél nemzetpolitikáért felelős helyettes államtitkár?

RZs: Azt, hogy a döntés pontosan hogyan született, én nem tudhatom, de az bizonyos, hogy 1997-től én csináltam a nemzetpolitikai aprómunkát a Fideszben. Tehát a tusnádi tábortól [Bálványosi Nyári Szabadegyetem és Diáktábor Tusnádfürdőn] a különböző nyilatkozatokon, törvényjavaslatokon, rendezvényeken át a pártelnöki találkozókig minden nemzetpolitikával kapcsolatos szakmai és szervezői tevékenység átment a kezemen. Így 2010-ben nagyon örültem, hogy ezzel a feladattal engem bíztak meg.

GD: Milyen képességekre van szükség ahhoz, hogy valaki jó nemzetpolitikai döntéshozó legyen?

RZs: Ehhez nagyon sok alázatra van szükség. Úgy kell felfogni, hogy te azért vagy ott, hogy segítsd a külhoniakat, mintha te az ő magyarországi ügyvédjük lennél. Neked az a feladatod, hogy megnézd, hogyan tudsz nekik a legjobban segíteni. Ez egy szolgálat, amihez alázat kell.

GD: Milyen szaktudásra, speciális ismeretekre van szükség a nemzetpolitikában?

RZs: Most már nem lehet azt mondani, hogy a nemzetpolitikát sehol sem tanítják, mert már vannak kifejezetten a nemzetpolitikáról szóló kurzusok, egyetemi tankönyv is született.² Ami a legfontosabb azonban, az a terepismeret. Járnunk kell a terepet, beszélgetni kell az emberekkel, és nyitott szívvel kell fordulni hozzájuk. Ha elég sokat beszélgetsz a külhoniakkal, odafigyelsz a reakcióikra, átérzed, hogyan gondolkodnak, akkor látni fogod, a kisebbségi létből eredően vannak olyan magatartási minták, amelyek teljesen mások ott, mint itthon. Ők egyes élethelyzetekben érzékenyebbek, másképp dekódolnak,

2 Kántor Zoltán (szerk.): *Nemzetpolitikai alapismeretek*. Nemzeti Közszerzői és Tankönyvkiadó: Budapest, 2013.

és másképp reagálnak. Minderre odafigyelve nagyon sok mindent meg lehet érteni, így könnyebb a másikat elfogadni, és utána jobban is lehet neki segíteni. [...] Ezt csak így lehet csinálni. Pártelnököktől kezdve a hétköznapi emberekig, a másokra való odafigyelés meghálálja magát.

GD: Az 1990-es években megjelent valamilyen formában a diaszpóra anyaországi támogatásának gondolata? Mikor és hogyan vette fel először a magyar kormány a kapcsolatot a diaszpóraszervezetekkel?

RZs: Azt éreztük már akkor, hogy a diaszpóra el volt hanyagolva. De induljunk el onnan, hogy a nemzetpolitika fogalma sem létezett korábban, a rendszerváltozással jött létre, gyakorlatilag Antall Józsefnek azzal a kijelentésével, hogy ő lélekben 15 millió magyar miniszterelnökének érzi magát.³ A nemzetpolitika intézményrendszere ebben az időben kezdett el kiépülni, és természetesen először a nagyobb bajban lévő, és közelebb élő Kárpát-medencei közösségekkel kezdtek el foglalkozni. [...] A rendszerváltozás utáni első kormányok tehát kevésbé figyeltek a diaszpórára. [...] A külhoniakkal való kapcsolattartás terén kulcsfontosságú volt a '99-ben megalakult Magyar Állandó Értekezlet (MÁÉERT). A MÁÉERT megalakulásával mi nemcsak azt mondtuk, hogy Magyarország odafigyel a külhoni magyarságra, hanem hogy a magyar kormány intézményes kapcsolatot tart fent a külhoni magyar szervezetekkel. Tehát ennek a kapcsolatrendszernek az intézményesülésére helyeztük a hangsúlyt, ami nagy előrelépést jelentett. A MÁÉERT üléseire meghívtuk a diaszpórákat is, illetve az elején csak a Magyarok Világszövetségét, mert akkor elsősorban a Magyarok Világszövetsége foglalkozott a diaszpórával.⁴ [...] Nagyon nehéz volt a diaszpórákat megszólítani, mert ugye, ha azt akarom tudni, hogy például a romániai magyarságot ki képviseli, hát ott vannak a politikai pártok. Az, hogy ki ott a legitim képviselő, eldől a választásokon, így lehet tudni, hogy például Erdélyben az RMDSZ [Romániai Magyar Demokrata Szövetség] a legerősebb. Felvidéken, Vajdaságban és Kárpátalján is hasonló a helyzet. Egy politikailag szervezett társadalom legitim képviselőit könnyű megszólítani, és így az általuk képviselt közösséggel intézményes kapcsolatot tartani. De hogyan fogod meg a diaszpórákat ebből a szempontból? A diaszpóráknak nincsenek legitim képviselői, nincsenek választások, ahol megválasztanák a politikai képviseletüket. Ellenben rengeteg szervezetük van. [...] A legfőbb kérdés tehát

3 „Törvényes értelemben, a magyar közjog alapján minden magyar állampolgárnak, ennek a tízmilliós országnak a kormányfőjeként – lélekben, érzésben 15 millió magyar miniszterelnöke kívánok lenni” – részlet Antall József, a Magyar Köztársaság miniszterelnökének beszédéből, mely a Magyar Demokrata Fórum (MDF) III. Országos Gyűlésén hangzott el 1990. június 2-án. Az anyaországi felelősségvállalás ekkorra már törvényes szinten is megjelent az 1989. október 23-án hatályba lépett új Alkotmány (1989. évi XXXI. törvény a Magyar Népköztársaság alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény módosítása) 6. § (3) bekezdésében: „A Magyar Köztársaság felelősséget érez a határain kívül élő magyarok sorsáért, és előmozdítja a Magyarországgal való kapcsolatuk ápolását.” Letöltés helye: www.alkotmanybirosag.hu; letöltés ideje: 2023. 03. 15.

4 A Magyarok Világszövetsége részben gróf Teleki Pál kezdeményezésére jött létre 1938-ban. Az 1989-es rendszerváltást követően megújult formában folytatta működését, először Csoóri Sándor, majd 2000-től Patrubány Miklós irányítása alatt.

az volt, kit hívjunk meg, ki az, aki például a svédországi magyarságot tudja képviselni? Ez egy nagyon nehéz kérdés, így aztán először a Magyarok Világszövetségét hívtuk el a MÁÉRT-ra. 2000 táján azonban már éreztük, hogy ez így nem jó, nem elég, és ezért szerveztünk is egy tanácskozássorozatot, aminek kifejezetten a diaszpóra megszólítása volt a célja. *Magyarország 2000* – valami ilyesmi volt a neve.

GD: Erre, a kifejezetten a diaszpórával való kapcsolatfelvételre irányuló tanácskozássorozatra milyen elvek szerint választottátok ki a meghívott szervezeteket?

RZs: Végül önkényes alapon meghívtunk rá embereket a diaszpórából. Ez a tanácskozássorozat egyébként rövid életű volt: 2002-ben megszűnt. A szocialista – szabad demokrata kormányzás alatt [2002–2004 Medgyessy-kormány, 2004–2009 Gyurcsány-kormány, 2009–2010 Bajnai-kormány] nem igazán gondolkodtak azon, hogy nemcsak a Kárpát-medencei magyarsággal kellene intézményesen kapcsolatot tartani, hanem a nyugati diaszpórával is. Sőt, Gyurcsány a gyászos emléké 2004-es népszavazás után a MÁÉRT-ot se hívta össze.⁵ A külhoniakkal való intézményes kapcsolattartás attól kezdve azzal volt kipipálva, hogy néha összehívták a Szülőföld Alap – ami akkor olyan volt, mint most a Bethlen Gábor Alap – valamifajta tanácsadó testületként a külhoni vezetőket, ahová persze az ellenzéket nem hívták meg.

GD: Ebben az időben, 2004. év végén jött létre Szili Katalin kezdeményezésére a Kárpát-medencei Magyar Képviselők Fóruma (KMKF). Annak mi volt az eredeti célja?

RZs: A KMKF eredeti célja az volt, hogy a MÁÉRT keretében kialakult párbeszédet a magyar kormány és a határon túli magyar pártok között kiegészítse a parlamentáris dimenzióval. [...] Nagy jelentősége akkor lett, amikor a MÁÉRT nem működött [2004–2010], és az akkori magyar kormány nem állt ki kellő eréllyel a külhoni magyarok védelmében. Abban az időben, amikor Szlovákiában súlyos repressziók érték a magyarokat, amikor elfogadták az új nyelvtörvényt,⁶ a magyar kormány részéről egyszerűen nem volt, aki fellépjen, és kiálljon a felvidékiek mellett. Egyedül a KMKF nyújtott lehetőséget

5 Az egyszerűsített honosítás bevezetése érdekében a Magyarok Világszövetsége kezdeményezésére sikeresen lebonyolított aláírásgyűjtés következményeként 2004. december 5-re kiírt népszavazáson a választópolgárok részben a következő kérdésre válaszolhattak: „*Akarja-e, hogy az Országgyűlés törvényt alkosson arról, hogy kedvezményes honosítással – kérelmére – magyar állampolgárságot kapjon az a magát magyar nemzetiségűnek valló, nem Magyarországon lakó, nem magyar állampolgár, aki magyar nemzetiségét a 2001. évi LXII. törvény 19. paragrafusára szerinti magyarigazolvánnyal vagy a megalkotandó törvényben meghatározott egyéb módon igazolja?*” A népszavazás az alacsony részvétel miatt érvénytelen volt, de ezzel együtt mély nyomot hagyott az utókorban. Az egyszerűsített honosítás bevezetéséről folytatott közéleti vitákban kiéleződtek a nemzetpolitikával kapcsolatos politikai ellentéteket úgy a hazai, mint a külhoni magyar társadalmakban.

6 Szlovákiában a nyelvhasználatról szóló 1995-ben elfogadott törvény 2009-es módosítása értelmében a nyilvános érintkezésben szlovákul kell használni a helyi földrajzi elnevezéseket, az egészségügyi és szociális intézményekben pedig a paciensekkel magyarul is beszélni képes személyzet alkalmazása csak ott szükséges, ahol a magyarok aránya legalább 20%. A törvény 2011-es módosítása ezeken a szigorításokon enyhített, többek között a kisebbségi nyelvhasználati küszöböt a korábbi 20-ról 15%-ra csökkentette.

arra, hogy egységesen kiálljunk például a felvidéki magyarok mellett, és ez akkor nagy dolog volt.

GD: A nemzetpolitika, pontosabban az anyaországi felelősségvállalás kérdése miért okozott társadalompolitikai megosztottságot Magyarországon?

RZS: A nemzetpolitikából fakadó konfliktusok az egyszerű politikai haszonszerzés miatt éleződtek ki. Számomra az nagyon visszataszító dolog, amikor valaki a nemzeti érzést használja fel egy politikai játszmában. Akik ezt művelték, azok jól ráéreztek arra, hogy a magyarországi nemzettudat mennyire meghasonlott. [...] Gondold el: a kommunizmus alatt hány generáció nőtt fel úgy, hogy nem is hallott a külhoni magyarokról! Én emlékszem, hogy amikor iskolába jártam, volt egy bekezdés Trianonról, azt annyi. Tehát nem tanultunk semmit arról, hogy mi történt a két világháború között a határon túli magyarokkal, milyen politikai, gazdasági, kulturális folyamatokon mentek keresztül. Ha valaki hallott is valamit a külhoniakról, azt a családon belül hallhatta vagy a barátaitól. És amikor már a harmadik generáció nőtt fel úgy, hogy nem tanult az iskolában erről, és már az anyuka, meg az apuka sem tudta elmondani, hogy mi is történt a magyarokkal valójában, akkor a nemzettudat ténylegesen elkezdett meggyengülni. [...] A konfliktusokat generáló politikusok ezt használták fel a jobboldal ellen. Tehát tudatosan rájátszottak erre, nem véletlenül alakultak ki a konfliktusok a nemzetpolitika körül a 2000-es években.

GD: Itt a korábban említett 2004. december 5-én tartott népszavazás kapcsán kialakult vitákra gondolsz?

RZS: Arra is, de a még korábbi eseményekre is gondolok: a státusztörvényre [2001. évi LXII. törvény a szomszédos államokban élő magyarokról], meg az abból fakadó politikai botrányra. Látni kell, hogy a nemzetpolitika alapvető identitáskérdés, a baloldali politikusok pedig az ellenidentitásukat vezetik le belőle. Ez is mutatja, hogy Magyarországon mennyire kulcsfontosságú kérdés a nemzetpolitikához való viszonyulás, tehát hogy 10 millióan vagyunk-e vagy 15 millióan. Akik az előbbi állásponton vannak, azoknak kidobott pénz a külhoniak támogatása, irritálja is őket ez az egész. [...] Az volna az ideális, ha a nemzetpolitika kikerülne a pártpolitikai csatározásokból. Egyébként elég jól haladunk efelé. Gyakorlatilag most már csak egy olyan párt van Magyarországon, meg annak a vezetője, aki továbbra is ezzel próbál politikai hasznot szerezni.

GD: A nemzetpolitikával kapcsolatos nézeteltérések Magyarországon elméleti szinten visszavezethetők az államnemzet vs. kultúrnemzet, illetve a politikai nacionalizmus vs. etnikai nacionalizmus dichotómiájához?

RZs: Én egyáltalán nem szeretem ezt a megkülönböztetést, mert szerintem mi egy politikai nemzet vagyunk. A kultúrnemzet szerintem egy fosztóképző, olyan, mint a

„népi demokrácia” volt. Hogyha mi csak kultúr nemzet lennénk, akkor fel sem merülne az állampolgársági kérdés, azaz az egyszerűsített honosítás kérdése.

GD: Mi a nemzetpolitika célja? Mely nagyobb politikai ágazathoz sorolná: a belpolitikához vagy inkább a külpolitikához?

RZs: Mindig dilemma volt, hogy a külhoniakkal való kapcsolattartást hol helyez-
zük el a kormányzati struktúrában: a külügynél vagy a Miniszterelnökségnél, tehát a
központi államigazgatási szervnél, esetleg az Emberi Erőforrások Minisztériumában?
Sehova sem sorolható be igazán. A nemzetpolitika ugyanis nagyon sokrétű dolog, na-
gyon sok ágazati politikát érint. A határon túli magyarok oktatási rendszere, kulturális
élete, egészségügyi ellátása, gazdasága, külkapcsolatai mind a nemzetpolitika keretébe
tartoznak. Ezeket a területeket egyben kell látni ahhoz, hogy jól lehessen menedzselni a
külhoniakkal kapcsolatos ügyeket.

**GD: Kik alkotják a nemzetpolitika, illetve azon belül a diaszpórapolitika cél-
csoportját? Kinek szól, kié ez a politikai ágazat: az államé, a kormányon lévő párt-
koalícióé, a külhoniaké, a magyarországiaké, az összmagyar társadalomé?**

RZs: A diaszpórapolitika – mely a nemzetpolitikának egy részét képezi – elsősorban
a diaszpóranak szól, de egyben szól mindenkinek. [...] A mi elképzelésünk szerint gya-
korlatilag egy olyan nemzetpolitikáról van szó, amely a magyar nemzet egészében gon-
dolkozik. Az egységes nemzettudatot pedig Magyarországról kell újjáépíteni.

**GD: Az országhatáron kívül élő magyar közösségek helyben való boldogulása és
megerősítése szempontjából miért fontos az egységes nemzet? Milyen célt szolgál a
magyar nemzet egyesítése?**

RZs: Most azt kérdezed, hogy egyáltalán miért foglalkozunk nemzetpolitikával?

**GD: Nem. A kérdésem arra irányul, hogy a ti meglátásotok szerint a magyaror-
szági nemzetpolitika célja a külhoni magyarok lakóhelyükön való boldogulásának
segítése, támogatása vagy inkább egy Budapestről irányított nemzetépítés, nemzet-
egyesítés, azaz az egységes magyar nemzettudat kialakítása?**

RZs: Kicsit árnyalnám. A nemzetpolitikának több célja van. Mindenképpen célja
a magyar nemzeti közösségek segítése Kárpátalján, Erdélyben és a többi régióban egy-
aránt, de másrészt mindenképpen célja az egységes magyar nemzetben való gondolkodás
kialakítása is. Az, hogy a magyar nemzetre egységes nemzetként tekintünk, egy erdélyi
vagy egy vajdasági magyar számára természetes. A határon túliaknak nem kérdés, hogy
ők a magyar nemzethez tartoznak-e vagy sem, mert a mindennapokban érzetik velük,
hova tartoznak, pontosan tudják: azért bántják őket, mert magyarok. Az egységes nem-
zettudat leginkább Magyarországon tört meg. Itt ugyan nem volt olyan elnyomás, mint a

külhönban, ellenben '45-től volt egy tudatos politika a kommunista vezetés részéről, ami arra irányult, hogy az egységes nemzetudatot kimossák a magyarok fejéből.

GD: Ezek szerint a magyarországi társadalom is célcsoportját képezi a nemzetpolitikának?

RZs: Igen.

GD: A diaszpóráközösségek még a szomszédos országokban élő magyar kisebbségi közösségeknél is szerteágazóbbak, sokrétűbbek. A magyar kormány hogyan viszonyul ennek a célcsoportnak a sokszínűségéhez, a diaszpórában élők többes kötődéséhez?

RZs: Igen, ez egy lényeges különbség, és én éppen ezért ragaszkodtam hozzá, hogy tegyünk rendet a terminológiahasználatban, és élesen válasszuk el egymástól a szórvány és a diaszpóra fogalmait. 2010-ben terminológiai forradalmat is csináltunk ilyen értelemben. Ennek következménye az is, hogy tudatosan elkezdtük a határon túliak kifejezés helyett a külhoniak kifejezést használni, mert a határ magában foglalja az elvándorlás gondolatát, és mi ezzel szemben az összetartozásra helyeztük a hangsúlyt.

GD: A 2010-től egyre gyakrabban használt külhoni kategóriába beletartozik a diaszpóra éppúgy, mint a Kárpát-medencében többen, illetve szórványban élő kisebbségi közösségek?

RZs: Igen. Ez egy átfogó kategória, de tulajdonképpen a határon túli is az volt, csak az a határral való elvándorlásra helyezte a hangsúlyt. [...] Tudom, hogy a külhoni sem a legjobb kifejezés, de mi egy olyan új fogalmat akartunk divatba hozni, ami nem az elvándorlásra, hanem az összetartozásra helyezi a hangsúlyt, és ez valamennyire sikerült is, mert egyre többen használják a külhoni kifejezést.

GD: A külhoni kategórián belül hogyan különítették el a migrációs eredetű diaszpóráközösségeket az őshonos kisebbségi közösségektől?

RZs: Mint mondtam, nagyon fontosnak tartottuk a szórvány és a diaszpóra megkülönböztetését, mert nem mindegy, hogy Brassóban él ötezer magyar vagy Stockholmban, mert míg a brassói ötezer – vagy nem tudom mennyi – magyar mindig ott élt, tehát a ma ott élők nagyapja és ükapja is ott élt, addig a Stockholmban élők maguk döntöttek úgy, hogy szülőföldjükre elmennek oda, egy másik országba. Egy brassói magyar soha nem döntött úgy, hogy ő román állampolgár lesz, mint ahogyan a kárpátaljaiak sem döntöttek arról, hogy öt vagy hat ország állampolgárai legyenek, de aki elment Stockholmba vagy New Yorkba, az maga döntött úgy, hogy egy másik ország állampolgára lesz, és ez a különbség az emberek mentalitásában is megjelenik.

GD: A szórvány és a diaszpóra megkülönböztetése milyen formában jelenik meg a gyakorlatban, a nemzetpolitikai döntéshozatalban?

RZS: Az a fontos, hogy lássuk a különbséget az élethelyzetekben, mert akkor tudjuk megtalálni a legjobb módjait a támogatásnak. Én láttam sajnos, hogy a diaszpórában élő másod- és harmadgenerációsok hogyan vesztik el a magyar nyelvet – kivételek persze vannak –, de látni kell, ez egy természetes folyamat. Nekünk az a célunk, hogy minél többet megtartsunk közülük, ha lehet, a nyelvet, de az identitásukat mindenképpen őrizék meg. Be kell látnunk azonban, hogy ez a folyamat véges. Nem várhatjuk el, hogy például Amerikában, a magyar szülők gyermekei, akik amerikai kulturális környezetben születtek, és abban nőttek fel, ugyanúgy legyenek magyarok, mint mi. Egyszerűen más az élethelyzetük. Jó, ha megőrzik a gyökereiket. Ez az élethelyzet azonban úgy jött létre, hogy emberek saját szabad akaratukból úgy döntöttek, elmennek innen, és egy másik társadalomba integrálódnak. Ellenben az erdélyi magyarokat senki sem kérdezte meg, hogy akarnak-e integrálódni a román államba vagy sem. [...] Hogyha a diaszpórába ellátogatsz, láthatod, hogy mindenki, aki elment Magyarországról, azt a Magyarországot vitte magával, ami akkor volt, amikor ő elment. Ez sok esetben meghatározza a Magyarországhoz való viszonyukat is.

GD: 2010-ben, miután kineveztek helyettes államtitkárnak, hogyan láttál neki a nemzetpolitika intézményrendszerének újraszervezéséhez?

RZs: Én bizonyos szempontból nehéz, de egyben könnyű helyzetben is voltam, mert a nulláról építhettem fel a nemzetpolitikát. Azért a nulláról, mert az előző kormányzat gyakorlatilag teljesen kiiktatta a nemzetpolitikát a rendszerből: egy főosztály foglalkozott vele csupán, a Miniszterelnökség egy kis sarkában eldugva úgy, hogy senki se vegye észre. Így 2010 után a nemzetpolitika egész intézményrendszerét nekünk kellett elképzelnünk és kialakítanunk. [...] Az első lépéseink között volt a 2004-től szüneteltetett Magyar Állandó Értekezlet újraindítása. Amikor 2010-ben kormányra kerültünk, még az év novemberében meg is tartottuk a MÁÉERT ülést, ami első körben semmi másról nem szólt, csak arról, hogy újra együtt vagyunk, újra együtt gondolkodunk, együtt tervezünk. [...] Célunk volt a szétaprózott támogatáspolitikai összevonása: tehát mind a kormányzati struktúrában, mind a támogatási struktúrában egy egységes rendszer létrehozása. [...] A Nemzetpolitikai Államtitkárság ebből a szempontból kulcsfontosságú volt, mert megalakulásával a nemzetpolitika ugyanolyan rangra emelkedett a kormányzati struktúrában, mint mondjuk az egészségügy, az oktatásügy, a külügy vagy bármely más ágazati politika. [...] Tehát attól függetlenül, hogy a stratégiai keretdokumentumok⁷ később születtek meg, mi az elejétől fogva egységes koncepció alapján építettük föl ezt a

7 Az először 2011-ben, majd kisebb módosításokkal 2013-ban kiadott *Magyar nemzetpolitika. A nemzetpolitikai stratégia kerete*, valamint a 2016-ban megjelent *Magyar diaszpórapolitika. Stratégiai irányok* című keretdokumentumok letölthetők a Nemzetpolitikai Kutatóintézet weboldaláról: www.bgazrt.hu/nemzetpolitikai-kutatointezet/oktatas/alapdokumentumok; letöltés ideje: 2013. 03. 15.

rendszer. [...] Persze ahhoz, hogy egy tudományosan megalapozott stratégiát ki lehessen dolgozni, először létre kellett hozni a Nemzetpolitikai Kutatóintézetet is. Annak szakmai támogatásával alakítottuk ki többek között a tematikus éveket.⁸

GD: 2010 után a magyar diaszpóra minden korábbinál nagyobb figyelmet és támogatást kapott az anyaországtól. Melyek voltak az ebben az évtizedben kibontakozott magyarországi diaszpórapolitikának az első lépései?

RZs: Mi és sokan mások is hosszú ideig úgy gondoltuk, a nyugati magyarokat nem kell támogatni, hiszen ők azért mentek el, hogy gazdagok legyenek, nekik van pénzük, a támogatáspolitiká pedig elsősorban a szegényebb régiók felé irányul. Aztán, amikor elmentünk nyugatra, és láttuk, hogy a helyi viszonyokhoz képest nemcsak gazdag emberekről van szó, tehát nem néhány milliomból áll például az amerikai magyarság, hanem egyszerű emberekből is, akik a saját pénzükből tartják fent a közösségi életet, akkor beláttuk, nekik is szükségük van a magyar állam támogatására. Ehhez először kapcsolatfelvételt kellett szerezni. [...] Ahogy korábban is említettem, a 2000-es évek elején a kapcsolatfelvétel sikertelen volt, azonban a helyzet azóta megváltozott. Az első és a második Orbán-kormány között eltelt időben [2002–2010] a diaszpóra is elkezdett önszerveződni, amelyben szerintem nagy szerepe volt annak, hogy a Magyarok Világszövetsége zsákutcába jutott. A diaszpóraszervezetek ugyan tovább benne maradtak, mint a Kárpát-medencei szervezetek, de egy idő után ők is látták, hogy ez az egész sehova nem vezet, és akkor elkezdték létrehozni a saját ernyőszervezeteiket. Mérföldkő volt a NYEOMSZSZ [Nyugat-Európai Országos Magyar Szervezetek Szövetsége, 2001] megalakulása. Először létrejöttek az országos szervezetek, majd ezek egyesülésével az európai ernyőszervezet. Ugyanezt megcsinálták Latin-Amerikában is, ebből született a LAMOSZSZ [Latin-Amerikai Magyar Országos Szervezetek Szövetsége, 2004]. [...] Ettől kezdve már sokkal könnyebb dolga volt a magyar kormánynak. A diaszpóranak ugyan továbbra sem voltak olyan politikai értelemben legitim képviselői, mint mondjuk az erdélyieknek vagy a felvidékieknek, de most már mégiscsak voltak olyan országos és regionális szervezetek, amelyek vezetőivel a magyar kormány le tudott ülni tárgyalni. Így sokkal könnyebb volt a Magyar Diaszpóra Tanácsot is létrehozni. [...] Az elsődleges célunk az volt, hogy minél több magyart elérjünk, minél többekhez eljusson az az üzenet, hogy a magyar kormány törődik a diaszpórával. Ennek érdekében évről évre több szervezetet hívtunk, és hívtunk meg a Diaszpóra Tanács üléseire.

8 A Nemzetpolitikai Államtitkárság 2012-től minden évben tematikus évet hirdet, melynek keretében egy-egy kiemelt célcsoportot, illetve témát helyez a nemzetpolitikai célú támogatások fókuszába. 2012 a külhoni magyar óvodák éve, 2013 a külhoni magyar kisiskolások éve, 2014 a külhoni magyar felsősök éve volt, így ebben az időben az oktatásfejlesztés került a középpontba. Ezt követően, 2015 és 2017 között a gazdaságfejlesztés, 2018–2019-ben a családok támogatása, 2020-tól pedig a közösség megerősítése kerültek a tematikus évek fókuszába.

GD: A diaszpóraszervezetekkel való kapcsolatfelvétel érdekében – úgy tudom – személyes látogatásokat is tettél olyan távoli helyeken is, mint Chaco. Miért mentél Északkelet-Argentínába magyar kapcsolatokat építeni?

RZs: Nagyon tanulságos történet. Valahonnan tudtunk róla, hogy ott él egy magyar közösség, akiknél még soha senki nem járt Magyarországról. Én voltam az első magyar állami tisztviselő, aki elment hozzájuk. Piros szőnyeggel vártak, hatalmas program volt, aztán a műsor végén megkérdezte tőlem valaki, hogy oké, rendben van, nagyon örülnek nekünk, de mondjam már el, miért is jöttünk ide? Jogos kérdés volt: ott éltek 90 éve, és soha oda sem bagózott rájuk senki Magyarországról. El kellett magyaráznom, hogy azért jöttünk, mert ők is fontosak számunkra, ők is hozzánk tartoznak, és szeretnénk, ha ezt éreznék is. [...] Egy másik érdekes történet az izraeli magyarsággal való kapcsolatfelvétel volt. Őket is meghívtuk a Diaszpóra Tanács ülésére, de nem jöttek el. Aztán, amikor egy konferencia keretében épp Izraelben voltam, elhatároztam, hogy megkeresem az izraeli magyarok szervezetének a vezetőjét, aki egy idősebb ember volt. Elmentem hozzá, és elmondtam neki, mi kik vagyunk, mit csinálunk, és hogy szeretnénk nyitni minden magyar felé a világban, fogadják el a meghívásunkat. A következő alkalommal elküldtek valakit az ülésre, és azóta minden évben eljönnek. Tehát vannak olyan diaszpóraszervezetek, akiknek voltak fenntartásaik – meg kell jegyezni, sokszor nem ok nélkül, hiszen a diaszpóra sok jót nem kapott Magyarországtól, például a kommunizmus alatt –, de amikor személyesen elmentünk hozzájuk, és beszéltünk velük, a feszültségek oldódtak, és ki lehetett alakítani a jó kapcsolatokat.

GD: A Magyar Diaszpóra Tanács megalakulását követően sorra jöttek létre a diaszpóra felé irányuló támogatási programok: 2012-ben a Julianus Program, 2013-ban a Mikes Kelemen Program és a Kőrösi Csoma Sándor Program (KCSP) is elindult. Hogyan jöttek létre ezek a diaszpórapolitikai gyakorlatok? Igaz, például, hogy a diaszpóra könyvtári hagyatékának megóvására irányuló Mikes Kelemen Program Megyesy Jenőnek, Orbán Viktor külpolitikai főtanácsadójának az ötlete volt?

RZs: Az tényleg Jenő ötlete volt! Emlékszem, amikor ő ezt felvetette a Magyar Diaszpóra Tanács egyik ülésén. Én nagyon jó ötletnek tartottam, ezért azt mondtam, hogy ezt meg kell valósítani.

GD: Tehát ezt a folyamatot úgy kell elképzelni, hogy valakitől jött egy ötlet, amit ha Te mint nemzetpolitikáért felelős helyettes államtitkár jónak tartottál, és elfogadtál, akkor az megvalósult?

RZs: Az ötlet megszületése után elkezdtük kitalálni, hogyan lehetne azt kivitelezni. A Mikes Programot azért találtam jó ötletnek, mert mögötte valós élethelyzetek és igények voltak. Jenő tudta, hogy rengeteg idős ember értékes könyveket és dokumentumokat

hagyott maga után, köztük akár 16. századi kéziratokat is, amelyeket sem a leszármazottai, sem a helyi magyar könyvtárak nem tudtak megőrizni. A Mikes Program alapgon-
dolata ezeknek az értékeknek a megmentésére irányult.

GD: A Mikes Kelemen Program elindításához neked még meg kellett győznöd valaki mást is annak szükségességéről, vagy magad dönthetél a megvalósításáról?

RZs: Egy helyettes államtitkárnak is van főnöke. Nekem a miniszterelnök-helyettes [Semjén Zsolt] volt a főnököm, akit nem volt nehéz meggyőzni ezeknek a 2010-es évek elején beindított programoknak a hatékonyságáról. Nyilván meg kellett beszélni vele a dolgot, és azután – még a megvalósítás előtt – annak ügye természetesen el kellett, hogy jusson a legfőbb döntéshozó szerv, a kormányülés elé is.

GD: Milyen kezdeti nehézségeket okozott ezeknek az új támogatási programoknak a működtetése?

RZs: Az új dolgokat felépíteni, az új programokat és magát a Bethlen Gábor Alapkezelőt beindítani nem volt könnyű feladat. [...] Először végig kellett gondolni, hogy milyen kihívásoknak kell eleget tenni, melyek a kérdéses pontjai az új elképzeléseknek. Ez mindig csapatmunka, és nagyon fontos volt, hogy találtam támogatókat, segítőköt, akikkel jól tudtunk együtt gondolkodni. És hát ezeknek a programoknak a beindításához és működtetéséhez pénz is kellett, ezért is volt szükség minden ilyen ügyet a kormányülés elé elvinni. [...] Az elején minden új programnak voltak gyerekbetegségei, amelyeket meg kellett oldani. Ki kellett találni, hogyan lehet igazságosan és a törvényeknek megfelelően működtetni a programokat. [...] Ezek azért nehéz dolgok, mert akinek nem sikerül bejutnia egy programba, vagy egy pályázatot elnyernie, az mindig csalódott lesz.

GD: Volt valami információtok arról, hogy ezeknek az új támogatási programoknak milyen volt a fogadtatása a diaszpórában?

RZs: Persze, mindig mindent megbeszéltünk a kintiekkel. A programok alapgon-
dolata eleve úgy jött létre, hogy kimentünk külföldre körülnézni, és láttuk, mire van szükség. [...] Láttuk például: hogy a diaszpóraszervezetek sokszor elöregednek; hogy aki aktív, az is sokszor munka mellett csinálja a közösségi programokat; hogy az emberek a saját idejükből és pénzükből alig tudják fenntartani a szervezeteket. Egy napi 8 órában dolgozó embernek nehéz a szabadidejében programokat szervezni, arra meg, hogy alkalmazottakat vegyenek fel, nem volt pénzük. A KCSP ebben nyújtott segítséget: rajta keresztül olyan embereket küldünk ki a diaszpórába, akik a szervezőmunkát segítik, és új lendületet visznek a közösségi életbe.

GD: Milyen kritériumok szerint választottátok ki a KCSP-ösztöndíjasokat?

RZs: Odafigyeltünk arra, hol, milyen igények vannak, mert volt, aki nyelvtanánt, volt, aki néptáncanánt, volt, aki rendezvényszervezőt igényelt. Nagyon sok nyelvtanfolyam indult be ennek köszönhetően, de a néptánc is sokat segített a magyar közösségek megerősítésében, kiváltképp Dél-Amerikában, ahol szinte megszűnőben volt már a magyar élet. Ma azt látjuk, hogy olyanok is tanulnak magyar néptáncot, akiknek semmi közük sincs a magyarsághoz, de ez külön jó, hiszen ők is a magyar kultúrát éltetik. Itt megint azon van a hangsúly, hogy oda kell menni, és folyamatos kapcsolatot kell tartani a diaszpórában élő emberekkel, hogy érezd, mi van ott, és mire van szükség.

GD: Pontosan milyen elv alapján működik a nemzetpolitikai célú támogatások rendszere? Mely állami szerv dönti el, hogy ki, mire, mennyi anyagi támogatást kapjon?

RZs: A nemzetpolitikai támogatások nagy része a BGA-nál [Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt.] van. Eleinte voltak olyan elképzelések, hogy minden forrást oda összpontosítunk, de a nemzetpolitika összetettsége ezt nem engedi. Azt mindenesetre elmondhatjuk, hogy a támogatások legnagyobb részét a BGA kezeli. A döntéshozatal egy hosszú, bonyolult folyamat. A végső döntést a BGA négy főből álló bizottsága⁹ hozza meg, de mire oda eljutunk, nagyon sok egyeztetést kell lefolytatni, hiszen mindig sokkal több támogatási igény érkezik, mint amennyi forrás rendelkezésre áll.

GD: A külhoni magyar szervezetektől érkező támogatási kérelmek kiértékelése nem okozott konfliktusokat, nézeteltéréseket a Nemzetpolitikai Államtitkárságon belül?

RZs: Állandó vitát keltett. Ne felejtjük el, hogy az első négy esztendő [2010–2014], amikor én vezettem az államtitkárságot, nagyon szűkös volt. Akkor a magyar gazdaság nagyon rossz állapotban volt, és ebből kifolyólag a nemzetpolitikai célú támogatások összege is jóval kevesebb volt, mint most.¹⁰ Amikor az év elején áttekintettük, hogy mennyi igény volna, hát minimum nyolcszor több volt, mint a rendelkezésre álló forrás, és nagyon sok helyre nem jutott, ahova kellett volna.

9 A Bethlen Gábor Alapról szóló 2010. évi CLXXXII. törvény 4. § (1) értelmében: „A Bizottság tagja a nemzetpolitikáért felelős miniszter, a közigazgatás-szervezésért felelős miniszter által kijelölt személy, az államháztartásért felelős miniszter által kijelölt személy, valamint a nemzetpolitikáért felelős államtitkár.” Letöltés helye: mkogy.jogtar.hu; letöltés ideje: 2023. 13. 15.

10 A nemzetpolitikai célú támogatások összege 2010 után folyamatosan nőtt, de 2016-ban rendkívüli mértékben megugrott: az előző évi kevesebb mint 35 milliárd forintról majd 100 milliárd forintra gyarapodott, mely összérték a következő években, lényegesen kisebb léptékkal ugyan, de még tovább emelkedett.

GD: Az elmúlt húsz évre visszatekintve, mennyiben változott a hozzáállásod a nemzetpolitikához? Vannak-e olyan kérdések, amelyeket másképp látsz most, mint a pályafutásod elején, illetve van-e olyan, amit utólag másképp csinálnál?

RZs: Nem, nincsen. Persze olyan technikai részletek vannak, amiket most már jobban tudnék csinálni, de a nézeteim alapján véve nem változtak. Ugyanúgy szeretem a nemzetpolitikát most, mint régen. Ez egy nagy szerelem.

Budapest, 2019. február 14.